

ALEKSZANDR NYEKRICS

A szovjet múlt tisztázásához

*Részletek a Harvard Egyetem Orosz Kutatóközpontjában
1992. február 12-én elhangzott előadásból*

1991 őszen a moszkvai archívumokban kutattam. Az anyagok között, melyeket az egykori Központi Pártarchívumban átnéztem (ma bonyolult és hosszú elnevezése van: A legújabbkori történelem dokumentumai tanulmányozásának és megőrzésének oroszországi központja), megtalálhatók az SZK(b)P KB politbürojának a kutatók számára korábban alig hozzáférhető jegyzőkönyvei. Egy részükhöz kísérő dokumentumokat csatoltak.

Vegyük felügyelet alá az értelmiséget

Attól az időtől fogva, hogy 1917-ben Lenin kezdeményezésére létrehozták a Rendkívüli Bizottságot az ellenforradalom és szabotázs elleni harc érdekében (CSEKA), a politbüro határozatai által az állambiztonsági szervek hatásköre állandóan bővült, és az – ahogy azt a jegyzőkönyvek tanúsítják – végül egy titkos állammá alakult át a szovjet államon belül.

A polgárháború befejezése után a politbüro egyik legfőbb feladatát abban látta, hogy megszabadítson a régi értelmiség azon részétől, amely vagy nyíltan fellépett az új hatalom ellen, vagy valamely oknál fogva megbízhatatlannak számított. Az értelmiség e része elleni repressziók módszerei egyre változatosabbakká váltak. A legsúlyosabb büntetést – főbelövés – a külföldre való száműzésre enyhíthették. Sok orosz értelmiségi számára ez csaknem egyet jelentett a szellemi pusztulással, mivel erőszakosan elszakították őket a szülőföldtől, megfosztották a tanítványoktól, egyetemi hallgatóktól, az olvasóktól.

Íme, a politbüro 1922. június 8-i ülésének napirendje: 8. pontja „Az értelmiség közötti szovjetellenes csoportosulásokról” szól. Jelentést tesz a CSEKA elnökének helyettese, Joszif Unslit. Jelentése alapján a politbüro a következő, az értelmiség ellen irányuló intézkedéseket hagyja jóvá:

1. a) *Elvégezni az egyetemisták megszürését a jövő év elejére; b) Szigorú korlátozásokat vezetni be a felsőoktatási intézmények felvételi vizsgáin a nem-proletár származású személyekre vonatkozóan; c) A politikai megbízhatóságról kötelező igazolás szükséges azoktól a felvételizőktől, akik nem rendelkeznek a szakszervezeti vagy a pártszervek megbízólevelével.*

2. *Gondosan ellenőrizni minden nyomtatott sajtóorgánumot, melyet magántársaságok adnak ki... d) Javasolni az ÖKVB-nek (Vszjeszozuznij Centralnij Iszpolnyityelnij Komityet – Összoroszági Központi Végrehajtó Bizottság – a ford. megjegyzése), adjon ki rendeletet egy rendkívüli tanácskozás összehívásáról az NKID és az NKJU, azaz a külügyi és az igazságügyi hivatalok képviselőiből, mely tanácskozást jogosítsa fel olyan esetekre, amikor lehetőség van a legsúlyosabb büntetést (a főbelövésről van szó – A. Ny.) elkerülni,*

s azt külföldre vagy az OSzSzSzk meghatározott pontjára való száműzésre enyhíteni.

A száműzésre kerülők listájának végső elbírálására bizottság alakul, melynek tagjai Unsliht, az igazságügyi hivatal vezetője, D. I. Kurszkij és a politbüro tagja, a pártértelmiségi L. B. Kamenyev. Ugyanezen az ülésen felvetődik a kérdés bizonyos számú orvos letartóztatásáról, nyomban az orvosok összoroszországi kongresszusát követően. Az indok: az orvosok szövetségének állítólagos ellenséges magatartása a bolsevik hatalommal szemben. A cél nyilvánvaló – megfélemlíteni az értelmiséget.

Augusztusban a gondolkodók és tudósok nagyobb csoportját száműzik külföldre. Köztük van az ismert filozófus, Ny. Bergyajev. Am egy hónap sem telik el, amikor a CSEKA vezetője, F. Dzerzsinszkij utasítást kap Lenintől „*tántoríthatatlanul folytatni az aktívan szovjetellenes értelmiség (és elsősorban a mensevikék) száműzését külföldre*”. Ezen kívül Lenin elrendelte a listák (nyilvánvalóan a száműzendők listáinak) gondos összeállítását, s hogy kötelezzék az irodalmárokat, mondjanak bírálatot azok munkáiról, akiket a listára felvettek. A vezér megkövetelte, hogy még a számára gyűlöletes szövetkezetek dolgozóiról is listát állítsanak össze. Az oroszországi szövetkezetek tevékenységükkel mintegy provokálták a parasztság szövetkezetbe tömörítésének lenini eszméit. Végül Dzerzsinszkij utasítást kapott ellenőrzés alá venni a *Misztl* és a *Zadruga* című irodalmi-politikai folyóiratok minden munkatársát.

Így fejlődik ki a lenini gondolat a cenzúra bevezetéséről az országban. Később Sztálin csupán túlzásba vitte és megerősítette Lenin ama szándékát, hogy Szovjet-Oroszországban valami, az eszmei közösséghez hasonlót vezessen be, felhasználva a befolyásolás ideologikus és terrorisztikus eszközeit. Dzerzsinszkij vállalta a munkát, hogy konkretizálja Lenin útmutatásait. Ennek érdekében megbízza helyettesét, Unslihtot, vezessen dossziét minden értelmiségiről. Az információkat a CSEKA valamennyi osztálya gyűjtötte, azok az értelmiségi osztályon gyűltek össze, és dossziékba kerültek. Dzerzsinszkij a munkatársaitól sokoldalú, csalhatatlan és – ami a leglényegesebb – „megmásíthatatlan” véleményt követelt meg minden értelmiségiről. Az osztály feladata volt a szakemberek sorainak bomlasztása és azok kiemelése, akik hajlandók voltak „*fenntartás nélkül támogatni a szovjethatalmat*”. Az összegyűlt információk elemzésének megkönnyítése érdekében Dzerzsinszkij indítványozta az egész értelmiség csoportonkénti felosztását. Az első csoportba sorolni javasolta a CSEKA vezetője a belletristákat (azaz az írókat), valószínűleg tekintettel az irodalom ismert befolyására az emberi értelemre és cselekvésre. Aztán következtek a publicisták és a politikusok, a közgazdászok és a technikusok, akik maguk is alcsoportokra oszlottak. Ezek egyikébe sorolták a vezérkari tiszteket. Külön csoportot alkottak az egyetemi oktatók és a tanárok.

Ez a CSEKA vezetője által javasolt osztályozás alapjaiban változatlan maradt Dzerzsinszkij utódai alatt is.

Veszélyben a külügyi népbiztos

Sztálin, az általa betöltött egyéb tisztségek mellett, a munkás-paraszt felügyeleti szerv (Rabocse-krisztyjanszkaja inszpekcija, RKI – a ford. meg-

jegyzése) népbiztosa is volt (1919-től). Ellenőrzése alá került a kialakulóban lévő államapparátus. Megteremtette saját felügyeleti apparátusát, melynek feladata volt a különféle hivatalok szisztematikus ellenőrzésének és tisztogatásának a végrehajtása. Különösen erős gyanú és az OGPU-CSEKA szerveinek féltékeny felügyelete alatt álltak a külügyi és a külkereskedelmi népbiztoságok munkatársai, összefüggésben munkájuk sajátos jellegével (állandó érintkezés külföldiekkel). Ennek alapján egyrészt a külügyi népbiztos, Csicserin, másrészt a CSEKA és az RKI között folytonos összeütközések keletkeztek.

Egy ilyen epizódról fennmaradtak dokumentumok az SZK(b)P KB titkárságának aktái közt. 1925. január 12-én Csicserin levelet küldött L. M. Kaganovicsnak a KB titkárságára, másolatát Sztálinnak, Molotovnak, K. V. Antyipovnak (egyike a legfőbb „tisztogatók”-nak, a 30-as években az RKI népbiztosának helyettese, a tanácsellenőrzési bizottság elnöke) és M. Frumkinnak (a pénzügyek népbiztoshelyettese). A levél szövegét teljes terjedelemben idézem, mivel tükrözi a kor szellemét:

„Frumkin et.-től megtudtam, hogy eljutott hozzá a ‘Rendelkezések az új bizottságról az NKVT és az NKID munkatársainak vizsgálatára és kiválasztására’ tervezet. Én ezt a tervezetet nem kaptam meg, de magának az ilyen jelenségnek a ténye bennem a legmélyebb nyugtalanságot váltja ki. Nálunk túlságosan nyomasztó élmények és túlságosan nyomasztó tapasztalatok voltak a korábbi tisztogatásokkal kapcsolatban. Elképzelni sem tudom, az NKID szerencsétlen munkatársai miféle módon lesznek képesek még egyszer alávetni magukat ennek a megcsúfolásnak és erkölcsi meggyötrésnek. Munkánkra túlságosan súlyos csapásokat mértek, úgyhogy el sem tudom képzelni, hogyan folytatódhat az egyáltalán, ha ezeket a csapásokat megismétlik.”

Mindössze három hónap elteltével Csicserinnek sikerült megismerkednie a fent említett „Rendelkezések”-kel. Április 6-án újabb levélhez folyamodik, a címzett ezúttal Antyipov. E levélben felajánlja lemondását a népbiztosi tisztról. Íme a levél:

„Az NKID és az NKVT személyzetének revíziójára alakult bizottságról szóló ‘Rendelkezés’ felülmúlta legrosszabb várakozásaimat. Ez még a nemrég lezajlott tisztogatásoknál is rosszabb, ez általános rombolás. A munkával így is alig boldogulunk, ám az apparátus ilyen dezorganizációja a feladatot teljes egészében erőnket meghaladóvá teszi. Ami személy szerint engem illet, a túlzott kimerültség szívbetegséghez vezetett, és szóba sem jöhet, hogy ezeket az új megpróbáltatásokat kiálljam. Az lesz a legjobb, ha a bizottság az új népbiztos kérésével kezd, mert munkája következtében, a dolgok hatalmánál fogva nekem maradnom lehetetlen.”

De Csicserin mégis megmaradt külügyi népbiztosnak 1930-ig, amikor helyettese, M. M. Litvinov lépett a helyébe.

A cenzúra megerősítése

Ebben az időben a rezsim totalitáriánus tendenciái még inkább felárulnak. A politbüro különleges figyelmet szentel a cenzúra megerősítésének. Amint az a dokumentumokból kitűnik, a vezetést kiváltképp nyugtalanították a szovjet gazdaság valóságos helyzetéről a sajtóba kiszivárgott információk. A

KB agitprop osztályát vezető Szeckijre a KB politikai cenzorának kötelezettsége hárult. Kötelességévé vált átvizsgálni minden, az exportra-importra, a szovjet gazdasági szervezetek állapotára vonatkozó cikket és ismertetést. Kötelezik arra, hogy átnézze az egyéb, titkosnak számító kérdésekről szóló anyagokat is. De mi nem számít akkor titkosnak? Ugyanebben a határozatban a politbüro kötelezte a *Pravda*, az *Izvesztyija*, az *Ekonomicseszkaja zsziny*, a *Komszomolszkaja Pravda*, a *Za indusztralizaciju*, a *Koperatyivnaja gazeta*, a *Szocialisztjicseszkoje zemlegyelije* és más moszkvai újságok és folyóiratok szerkesztőseit, amelyek gazdasági témájú cikkeket közöltek, hogy azokat mutassák be Szeckijnek.

Később, 1935 elején a politbüro létrehoz egy titkos bizottságot a színházak működésének felügyeletére. Élén a haditengerészet népbiztosa, az operakedvelő K. Vorosilov állt, tagjai voltak: A. Jenukidze, A. Szeckij, A. Bubnov, a közoktatás népbiztosa és A. Zsdanov, a KB titkára. Sztálin személyesen gyámkodik a KB kulturális- és propaganda osztálya felett.

A szovjethatalomhoz való viszonya alapján...

Még a forradalom előtt, amikor arról volt szó, hogy a tömegeket megnyerjék és a bolsevikok oldalára állítsák, az ország lakosságának túlnyomó többségét kitevő parasztság a program-dokumentumokban három kategóriára volt osztva, nevezetesen: szegényparasztkok és mezőgazdasági cselédek; középparasztkok; jómódú parasztkok (kulákok, gazdagparasztkok, falusi kizsákmányolók). Ezzel összhangban határozták meg a politikát is e rétegek mind-egyikét illetően: szövetség az elsővel, a második semlegesítése s azután átcsábítása a hatalom oldalára, és likvidálása a harmadiknak mint osztálynak. Röviddel a polgárháború befejezése után ezt az osztályozást ténylegesen – s kivétel nélkül – alkalmazták a lakosság csoportjaira, beleértve az értelmiséget is.

A politbüro dokumentumai közül egy 1928-ból származóban megvitatják a SZU Tudományos Akadémiája következő évre esedékes választásának kérdését, s hogy oda kommunistákat juttassanak be. A politbüro különleges bizottságot állított fel a választások előkészületeire. Elnökévé az ország legfőbb (noha fiktív) végrehajtó szerve – a SZU KVB – elnökségének titkárát, Avel Jenukidzét nevezték ki, aki abban az időben egyike volt a Sztálinhoz legközelebb állóknak. A bizottság tagja volt Ny. P. Gorbunov, aki akkor az OSzSzSzK Népbiztosok Tanácsának munkáját irányította. Azután 1937-ben, a terrorhullám idején mindkettőjüket agyonlőtték. A Tudományos Akadémia tagjelöltjeit kategóriákra osztották, annak alapján, hogy megválasztásuk mennyire volt kívánatos a pártcélok érdekében. A legmagasabb kategóriába azok a jelöltek tartoztak, akik az SZK(b)P tagjai voltak. Többségük a társadalomtudományok művelője, köztük volt Ny. I. Buharin. A második kategóriát a „hozzánk közelebb álló jelöltek” alkották. A harmadikat így határozták meg.: „elfogadható jelöltek”. Egyebek közt ide sorolták az ismert genetikus, Nyikolaj Vavilovot, akit aztán letartóztattak, s börtönben pusztult el.

A politbüro szükségesnek tartotta, hogy hatalmába kerítse az Akadémia vezetését. Ennek élén 1917 óta a pártonkívüli geológus-akadémikus, A. P. Karpinszkij állt – ő a SZU Tudományos Akadémiájának első választott elnöke. Az alelnökök problémáját vitatták meg. A politbüro véleménye szerint

egyikük mindenkor „teljesen szovjet ember” kell, hogy legyen. A politbüro lehetségesnek tartotta az ismert geokémikus és mineralógus, A. E. Ferszman alelnökként való megerősítését, feltéve, hogy – amint az határozatában megfogalmazódott – „a második alelnök teljesen a saját embere” lesz.

Az állambiztonsági apparátus megtisztítása és ellenőrzési szférájának kiterjesztése

Az OGPU hatáskörének kiterjesztésében különleges szerepet játszottak a „szabotázs”-perek. Minél több az ilyen per, annál rohamosabban növekszik az OGPU súlya az államban, s kiterjednek hatásköröi. Ebben az időben a politbüro üléseinek napirendjéről nem kerülnek le az „OGPU kérdései”. Sztálin maga koordinálja és irányítja a tevékenységet a lakosság feletti tényleges hatalom összpontosítására az állambiztonsági szervek kezében.

1931-ben a politbüro egy sor alapvető határozatot fogad el az OGPU-ra vonatkozóan. A július 10-i határozat értelmében senkit a kommunisták közül, aki az OGPU szerveinél vagy e szerveken kívül, mind a központban, mind vidéki szervezeteknél dolgozik, nem lehet az SZK(b)P tudta és beleegyezése nélkül letartóztatni.

Ebben az időben a szovjet fegyveres erők ténylegesen az OGPU felügyelete alá kerülnek. A polgárháború idején a Vörös Hadseregben különleges, elsősorban csekistákból álló hadosztályokat hoztak létre. Azonban a különleges hadosztály alá volt rendelve a legfelsőbb katonai szervnek – a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsának (RVSZR). 1931. augusztus 5-én a politbüro határozatot hozott az OGPU (az elnök R. Menzinszkij, helyettesei, G. Jagoda és I. Akulov) jelentése alapján a különleges hadosztály közvetlen alárendeléséről az OGPU-nak. A Forradalmi Katonai Tanács ettől kezdve meg volt fosztva a különleges hadosztály tevékenysége ellenőrzésének jogától. A róla szóló rendelkezésekből törölték az RVSZR ellenőrzésére vonatkozó szakaszokat.

A következő napon, 1931. augusztus 6-án a politbüro új határozatot fogad el az OGPU apparátusában kibontakozott belső harccal kapcsolatban. A központi apparátus magas állású munkatársainak egy része tiltakozott az összeesküvéssel, szabotázzsal s egyéb mással vádoltak úgynevezett „felfúj” ügyeinek létrehozásában meghonosodott gyakorlat ellen. Az augusztus 6-i határozatot levél formájában szétküldték aztán a köztársasági, körzeti és területi kommunista pártok KB titkárainak. Sztálin írta alá SZK(b)P KB titkári minőségében, s ennek az üzenetnek a kivételes jelentősége nyilvánvaló. Sztálin védelme alá vette a „felfúj” ügyek megalkotóit. Erről határozottan és fenntartás nélkül szól, azoknak címezve üzenetét, akik provokálni merészeltek az OGPU általa jóváhagyott politikáját. Lássuk, mit mond a levél:

„Ezek az elvtársak, az OGPU-n belül, teljességgel megengedhetetlen klikkharcot folytattak az OGPU vezetése (Menzinszkij, Jagoda – A. Ny.) ellen... az OGPU munkatársai közt a valóságnak tökéletesen ellentmondó, bomlasztó pletykákat terjesztettek arról, hogy a szabotázsügy a katonai hivatalban 'felfúj' ügy”.

Sztálin nem beszél arról, a szabotázs vádja kiagyalt volt-e, őt egyáltalán nem az igazság keresése érdekli, hanem valami más – az, hogy az OGPU

munkatársai körültekintés és feltétel nélkül végrehajtsák a kapott feladatokat. Ezért a legfőbb vádat is ebben a szellemben fogalmazza meg: „Ők (azaz a kritikusok – A. Ny.) éppen ezzel meglazították a vasfegyelmet az OGPU munkatársai körében.” Sztálin ebben a levélben kifejezésre juttatja teljes politikai bizalmát az állambiztonsági szervek iránt: a KB félresöpri a pletykákat és a sugdolózt az OGPU szerveinek „belső gyengeség”-ről és gyakorlati munkája vonalának „helytelenség”-ről mint olyanokat, amelyek kétségkívül az ellenséges tábortól származnak, s egyes „mezei kommunisták” butasága révén váltak felkapottá. Ami a legfontosabb: a KB úgy tartja, hogy az OGPU „a munkásosztály meztelen kardja, és az is marad, biztosan és szakavatottan szétveri az ellenséget, becsületesen és hozzáértően teljesíti a szovjethatalom iránti kötelességét”.

A szabotázs „felfújt ügye” a hadiiparban (puska- és géppuskás tröszt) 1929-ben keletkezett. Szabotázs vádjával illették Mihajlov mérnököt, s aztán másokat is. A politbüro ezt az „ügyet” 1929. augusztus 15-i ülésén tárgyalta. Mihajlovot a hadiiparban támadt ellenforradalmi szabotázs-szervezkedés egyik vezetőjévé nyilvánították.

Azt, hogy a hadiipari szabotázs-ügy valóban konstruált volt, bizonyítja a hadiipar legfőbb irányítása egykori vezetőjének felhívása a felsőbb hatóságokhoz, aki nem rettent vissza attól, hogy Mihajlov letartóztatása után kilenc hónappal levelet írjon az SZK(b)P KB-nek: „Úgy vélem, a hadiiparban végrehajtott letartóztatások az elégtelen vizsgálat és a nem kellőképpen ellenőrzött anyag alapján történtek.” Természetesen számottevő bátorság kellett ahhoz – nem beszélve már a tisztességről –, hogy provokálja a politbürot. A reakció egyértelmű volt: a letartóztatottak érdekében való fellépési kísérletet elítélték. A hadiipar legfőbb irányításának két egykori vezetőjére büntetést szabtak ki, s megfosztották állásától két hadiüzem igazgatóját. Ez az eset, mint ahogy azt már fent említettem, utóregzéseket váltott ki az OGPU felső köreiből.

Mindazonáltal az OGPU kebelében lezajlott „lázaság” következményei nem csupán annak lefokozott és vidéki munkára áthelyezett kezdeményezőit érték el. Az OGPU káderosztályát vezető Bulatov kinevezéséről szóló paragrafusból kitűnt, hogy ez az OGPU pártpolitikai megerősítését szolgálja, és azt, hogy „a szükséges színvonalra emelje az OGPU káderei szervezésének, képzésének és elhelyezésének a munkáját”. De a vég ugyanaz volt azok számára is, akik elvesztették magas beosztásukat, és azok számára is, akiket előléptettek –, néhány éven belül mindnyájukat agyonlőtték. Ezideig csak az OGPU apparátusa kádereinek tisztogatását fejezték be.

Sztálin felhasználta az alkalmat, hogy megszabaduljon a csekista elit elégedetlenkedő részétől, és az OGPU apparátusát feltöltse hozzá hű káderekkel. Ezért teljesen természetesnek és logikusnak tűnik a politbüro egy másik határozata az OGPU csapatai parancsnoki állományának kibővítéséről az RKKK (Rabocse-krisztjanszka Krasznojaja Armija – Munkás-paraszt Vörös Hadsereg – a ford. megjegyzése) 400 tartalékos sorban lévő parancsnokával. Ennek a határozatnak a végrehajtását egy különleges bizottságra bízták, amelyet a politbüro hozott létre, s amelynek tagjai közé került a széles körben akkor még kevésbé ismert Ny. I. Jezsov. A Forradalmi Katonai Tanácsnak szin-

tén előírták, nyújtson segítséget az OGPU-nak tanintézeteki kialakításában, s ennek érdekében emelje ki a parancsnoki s az előadói testületből a nélkülözhetetlen kádereket. Ezenkívül a Haditengerészeti Népbiztosságot kötelezték, hogy saját iskoláiban, az OGPU-val egyeztetve, annak csapatai számára szakértőket képezzen ki: tüzéreket, harckocsizókat, híradósokat, fegyvermestereket, tengerészeket, pilótákat. Ez egyúttal a reguláris fegyveres erőkkel párhuzamos, a belső fronton való tevékenységre rendelt fegyveres erők megalakítását jelentette – a saját tulajdon népe ellen –, ha az szükségessé válik. Az OGPU-t bízták meg a saját szükségletei számára a parancsnoki állomány kiképzésének megszervezésével.

Az OGPU testületének állományába vették Lavrentij Beriját, a politbüro jövődjé tagját, az állambiztonság eljövendő vezetőjét, aki Sztálin kivételes bizalmát élvezte. Ugyanakkor Sztálin nem szalasztja el a lehetőséget, s figyelmezteti az OGPU-t, hogy az a párt eszköze, s annak alá van rendelve. Fent idézett, a vidéki pártvezetőkhez intézett levelében elrendeli, hogy az OGPU helyi munkatársainak szűkebb állományában felvilágosító munkát fejtsenek ki.

A politbüro rendeleteinek sora erősítette az OGPU szerepét az ipar és a mezőgazdaság ellenőrzésében. Az OGPU védelme alá kerül az összes iparvállalat. 1933-ban a politbüro különleges rendelkezése nyomán elkülönítettek a SZU Népbiztosok Tanácsának tartalékalapjából több mint 7 millió rubelt az év végéig a gép- és traktorállomások (MTSZ) politikai osztályain dolgozó OGPU munkatársak ellátmányára. Az OGPU volt megbízva nem csak a „kolhozrendszer ellenségei” letartóztatásának és deportálásának a feladatával, hanem az SZK(b)P-ből kizárt falusi kommunisták száműzésével is. A politbüro egyik határozata (1932. szeptember 13.) az észak-kaukázusi körzet falusi pártszervezeteiben végrehajtandó tisztogatásról teljes határozottsággal szól erről: „A kizártakat száműzni, mint politikailag veszélyes elemeket.” Lám, itt az elfoglaltság az OGPU számára...

Az OGPU elnökének, Menzsinszkijnek a halála (1934 májusa) után helyettese, abban az időben az állambiztonság vezetője, Jagoda ragadta kezébe a hatalmat. 1934 júliusában az OGPU-t átszervezték – az Állambiztonság Legfőbb Irányításává (GUGB). Ugyanezen év októberében az irányítás átkerült a SZU Belügyi Népbiztosságának a kezébe (NKVD). Ezzel fejeződött be az „állam az államban” apparátus struktúrájának a megteremtése. A sztálini „lovagrend” végérvényesen kiformalódott... Az állambiztonság hatásköre még egyszer bővült: az NKVD vezetéséhez kerül a vidéki letartóztatások legfőbb irányítása, mely korábban az Igazságügyi Népbiztosság körébe tartozott.

1934. október 28-án a politbüro jóváhagyta a SZU NKVD-hez tartozó Rendkívüli Tanácskozásról szóló rendelkezést. Ezen részt vesz a belügyi népbiztos helyettese, az OSzSzSzk NKVD megbízottja, a rendőrség legfőbb irányításának parancsnoka s annak a szövetségi köztársaságnak a belügyi népbiztosa, melynek területén ez vagy az az ügy felmerült. A Rendkívüli Tanácskozás jogai egyelőre 5 évig terjedő börtönbüntetés kiszabására korlátozódtak, ezenkívül joga volt a SZU határain túlra száműzni a társadalmilag veszélyesnek tartott külföldi állampolgárokat.

Az NKVD vezetéséhez kerülnek a SZU konvojcsapatai. Az NKVD működési területének kiszélesedésével növekszik a népbiztosság tanintézetinek teljesítőképessége. 1934 novemberében a politbüro még egy lépést hagy jóvá az NKVD-nek a lágerfogyok feletti teljhatalmának megteremtésére: a bírósági eljárások egyszerűsített rendjét vezetik be a körzeti (területi) bíróságokon a javító-nevelő táborkor esetében. A vádiratot a vádlottnak a bírósági vizsgálatot követő 48 órán belül kézbesítik, s a tárgyalásra a felek részvétele nélkül kerül sor. A fellebbezést szintén 48 órán belül utasítják el. Az ítéletet végrehajtják, amint távirón értesítés érkezik jóváhagyásáról. Megjegyezzük, hogy mindezeket a rendszabályokat mindössze néhány héttel Kirov Leningrádban való meggyilkolása (1934. december 1.) előtt fogadják el, mintegy előérzetképp ennek az eseménynek, melyet, mint ismeretes, a meggyorsított bírósági eljárások terén a rendkívüli törvénykezés bevezetése és ítélet nélküli tömeges agyonlövések követték.

Később, már a „nagy terror” idején, a Különleges Tanácskozás jogai hihetetlenül kibővültek. A politbüro által 1937. április 7-én jóváhagyott „Rendelkezés” a SZU Belügyi Népbiztosságához tartozó Különleges Tanácskozásról jogot ad a testületnek arra, hogy 5-től 8 évig terjedő börtönbüntetéssel sújtsa azokat, akik kémkedéssel, szabotázzsal, felforgató tevékenységgel és terrorcselekménnyel *gyanúsítottak*.

Saját kollektívában...

Noha a politbüroban egészen 1934-ig voltak nézeteltérések, és időnként könyörtelen harc dúlt, számos tagja egyetértésre talált, főként, amikor a „szabotőrök” vagy a „nép ellenségei” elleni együttes fellépésről volt szó. A politbüro jegyzőkönyveinek alapján ítélve, ilyen vagy olyan mértékben annak minden tagja részt vett a száműzött, szabotázsakcióval megvádolt személyek elleni kirakatpercek előkészítésében, szintúgy azon rendeletek és utasítások kiadásában, melyek felcserélték a végrehajtói és bírói hatalmat. Például egy másik „felfúj” ügyben, a villamoserőművek elleni szabotázsban a kirakatpert előkészítő bizottság tagjai közé kerültek a politbüro és a KB tagjai – Sztálin, Molotov, Kaganovics, Vorosilov, Litvinov, Krilenko, Jagoda, Visinszkij, Pjatakov. Ülésain a politbüro előre megszabta a vádlottakra mérendő büntetés mértékét. 1934. február 20-i rendelete az urali rézipar helyzetének kivizsgálásával kapcsolatban például a SZU ügyészének, I. A. Akulovának előírta: „*a., kirakatpert szervezni az érctermelés adatainak meghamisításával összefüggésben Karabasban, a SZU Legfelsőbb Bíróságának az Uralba kihelyezett ülésén. Biztosítani (így a jegyzőkönyv szövege! – A. Ny.), hogy az urali bíróságok a réziparban történt visszaélések ügyében a legszigorúbb ítéleteket hozzák. (...) c., elfogadhatni az Ural rézüzemekben történt élelmezési visszaélésekkel kapcsolatban néhány főbelövést*” (kiemelés tőlem – A. Ny.).

A politikai foglyok és száműzöttek megsemmisítése

„Néhány főbelövessel” kezdve Karabasban 1934 elején, a politbüro tömegesen hagyta jóvá a halálos ítéleteket ugyanezen év decemberében. De még két év múlva is, 1936 decemberében direktívát tesznek közzé a politikai foglyok és száműzöttek három kategóriájának megsemmisítéséről. Neveze-

tesen: foglyok, akiknek ügyében a vizsgálat már befejeződött, de – ahogy a dokumentumokból kitűnik – ügyüket még nem tárgyalta a bíróság; foglyok, akiknek ügyében a vizsgálat még nem fejeződött be; s végül, akik száműzésre kerültek még az előző években. Száműzésre, de mégcsak nem is a börtönből... Különben, lássuk magát a dokumentum szövegét:

„Rögzíteni a következő direktívát az ellenforradalmi trockista-zinovjevista elemekhez való viszonyulásról:

a) az utolsó időkig az SZK(b)P KB a trockista-zinovjevista gazembereket a nemzetközi burzsoázia előretolt politikai és szervezőcsapatának tartotta. A legújabb tények azt mutatják, hogy ezek az urak még mélyebbre süllyedtek, és őket most az európai fasiszta burzsoázia hírszerzőinek, kémceinek, felforgatóinak és szabotőreinek kell tekinteniünk;

b) ezzel összefüggésben **szükségszerű a leszámolás a trockista-zinovjevista gazemberekkel, kiterjesztve azt nem csak a foglyokra, akiknek ügyében a vizsgálat már befejeződött, és nem csak a vizsgálat alatt álló ellenségekre – Muravjovra, Beloborodovra és másokra, akiknek ügye még nem zárult le, de azokra is, akik korábban száműzve voltak**” (kiemelés tőlem – A. Ny.).

A GULAG létrehozásának történetéhez

1933 nyarán a politbüro először jóváhagyta a Rendelkezés-t a munkatáborokról (1933. július 5-én), majd (ugyanezen év augusztus 15-én) a Rendelkezés-t a Fehér-tengeri – Balti Kombinátról és annak feladatairól. Egyik és másik esetben is egy önálló, azaz a szovjethatalom szerveitől független, adminisztratív szervek létrehozásáról volt szó: a Nyugat-Szibériai Lágerek és a Munkatáborok Központja, a Kazahsztáni OGPU állandó képvisellete, – munkatáborokkal, a települési és körzeti parancsnokságokkal együtt, melyek a szovjet állampolgárok által megszokott irányítószervek, a települési és körzeti Tanácsok helyett működtek. Egyik és másik esetben is az OGPU-ra hárult az új mezőgazdasági területek gazdasági kisajátításának és az „elemek” ezeken való széttelepítésének a kötelessége (érdemes figyelmet fordítani a terminológiára – mint akik még nem foglyok, de már nem is állampolgárok).

Elméletileg, e rendelkezés szerint, a munkatáborok lakóinak alapvető elfoglaltságaként a mezőgazdaság, az ipar, a kertészet, a háziipar, a halászat területét jelölték meg. De valójában a tevékenység fajtáját az OGPU illetékes vezetésének útmutatásai alapján határozták meg. A Fehér-tengeri – Balti-csatornán az OGPU volt köteles a gazdasági tevékenység fejlesztését közvetlenül irányítani, önálló gazdasági elszámolás alapján, összhangban az OGPU előterjesztésében a kormány által jóváhagyott tervekkel. Éppen ennek az intézménynek volt egyedi joga a foglyok fizikai és szintűgy a csatorna létesítményeinek és a vele határos körzet természeti kincseinek műszaki kizsákmányolásához. A Fehér-tengeri – Balti csatornával határos körzet **gyarmatosításáról** volt szó (pontosan így szól a Rendelkezés 6. paragrafus). Előírták, hogy a „munkatáborosok”-at munkaerőképpen vegyék igénybe. Ennek a csaknem ingyenes munkaerőnek a kezével szándékozták felépíteni a csatornát, a fapart, a vegyüzemetek, a papírgyárakat, a vízierőműveket.

A Rendelkezés a BBK-ról (Fehér-tengeri–Balti Kombinát – a ford. megjegyzése) 11. paragrafus a megtiltotta, hogy bármely intézmény vagy sze-

mély beleavatkozzon a kombinát adminisztratív-gazdasági és operatív tevékenységébe, ha erre nem volt a SZU Népbiztosok Tanácsától külön engedélye. Az OGPU Rendelkezése a munkatáborokról (10. paragrafus) egészen határozottan kimondta, hogy a munkatáborok apparátusában minden vezető állást csekistákkal töltenek be, akik teljességgel egyszemélyi vezetői az adott körzetben vagy településen a munka minden ágazatának.

Az évek során a GULAGnak mint hatalmas gazdasági konglomerátnak a jelentősége egyre jobban megnőtt. Mindössze egy, de elég jellemző példa: 1935 márciusában 1080 kerek traktor szétosztásakor a különböző hatóságok között, a GULAG 200-at kapott, míg a Földművelésügyi Népbiztosság – 380-at és a Védelmi Népbiztosság – 100-at.

A bíróságot és az ügyészséget az OGPU tényleges ellenőrzése alá

1934 júliusában határozatot hoznak a bíróságok és az ügyészség munkájáról. Leglényegesebb pontjai közt szerepel a bíróság és az ügyészség létszámának más intézményekből való kibővítése ezer felelős munkatárssal. Az OGPU-nak elrendelték, irányítson oda 200-at munkatársai közül, azután a CKK-RKI (CKK – Centrálnij Kontrolnij Komityet, Központi Ellenőrző Bizottság – a ford. megjegyzése) egykori dolgozóival töltötték fel a létszámot, de köztük számosan voltak az OGPU-CSEKA korábbi alkalmazottjai. A fennmaradó részt a köztársaságok végrehajtó bizottságai és KVB-i tagjainak testületéből irányították át.

A rendelet egy másik pontja az ügyvédi kar megtisztítására és átszervezésére vonatkozott. Az OGPU szerepe azzal vált világossá, hogy a bírósággal és az ügyészséggel foglalkozó bizottság tagjai közé vették – a politbüro határozatának megfelelően – a KVB és az Igazságügyi Népbiztosság képviselőivel együtt az OGPU képviselőjét és a SZU ügyészt, Akulovot (ahogy fent már említettük, az OGPU elnökének egykori helyettesét) is.

A KB mindennapi irányítása mellett...

A következő belügyi népbiztost, az SZK(b)P KB apparátusának kebelében nevelkedett Nyikolaj Jezsovot 1935 elején kinevezték a vezető pártfunkcionáriusok osztályának élére. Olyan fontos intézkedéseket bíztak rá, mint a Komszomol megtisztítása és a Külsügyi Népbiztosság alkalmazottainak ellenőrzése. A politbüro azon bizottságának tagjai közé veszik (az egyedülit, aki nem tagja a politbüronek), amely előkészíti a SZU KVB apparátusáról szóló rendkívüli határozatot. Sztálin megteszi őt a KB titkárává is, valamint a pártellenőrzési bizottság elnökévé. Végül 1936 októberében kinevezik a SZU belügyi népbiztosává, meghagyva minden korábbi tisztségét. Igaz, a politbüro ezt azzal a fenntartással teszi, hogy Jezsov idejének kilenc tized részét az NKVD-nek szenteli. Ily módon Sztálin Jezsovban ideális segítőtársra talált tervének valóra váltásában, hogy a pártapparátus ellenőrző funkcióit a titkosrendőrség megtorló funkcióival egyesítse. Sztálin személyesen gondoskodott kedvence egészségi állapotáról. A politbüro számos jegyzőkönyvében található döntés arról, hogy Jezsovnak kemény valutában utaljanak ki jelentős összeget külföldi gyógykezelésre – 3000 rubelt, 1500 rubelt, stb. Ha már itt

tartunk, minden magasrangú tanács- és pártfunkcionárius külföldön gyógykezelte magát. És íme, a politbüro külön határozata Jezsov rövid szabadságáról (1937 decembere – a „nagy terror” fellángolásának ideje. Érthető, hogy Jezsov túlságosan kimerült, amíg kiverte a foglyokból a beismerő vallomást az összeesküvésben való részvételről.) A határozat kimondja:

„1. Kötelezni Jezsov e.-t, hajtsa végre a KB rendeletét december 7-ig szóló szabadságáról, mely előírja, hogy tartózkodjon a városon kívül, és megtiltja, hogy a hivatalban munkavégzés céljából megjelenjen. 2. Javasolni Sztálin et.-nak, kísérfje figyelemmel, hogy Jezsov et. a jelen rendelkezést végrehajtotta”.

Nem sokkal szabadsága előtt Jezsov elvégezte a tisztogatást az NKVD-ben. Az NKVD irányításának 13 területi vezetőjét váltották le. Szolgálati elismeréseképp az Ordzsonikidzei körzet Sulimov nevű városát Jezsevo-Cserkesszk-re keresztelték át.

1938. november 23-án Jezsov levelet írt a politbüronak, kérve, hogy mentsek fel a belügyi népbiztosai teendőik alól. Sztálin leváltotta a belügyi népbiztosokat, mihelyt azok – véleménye szerint – bevégezték a rájuk bízott munkát. Jezsov elmozdítására ürügyül az NKVD Ivanovi területe irányítása vezetőjének, Zsuravljovnak a beadványa szolgált. A politbüronak nyújtotta be, s annak ülésén egy évvel Jezsov elbocsátása előtt vitatták meg – 1937. november 19-én. Azonban Zsuravljov jelentését – mint látható – egy egész évig elfektettek, s csak abban a pillanatban használták fel, amikor Sztálin nyilvánvalóan eldöntötte, hogy a „piszkos munka” Jezsov keze által elvégeztett, és ideje őt eltávolítani. Zsuravljov jelentése ismét napvilágra került. Kérvényének befejezésekképp Jezsov céloz arra, hogy mindazt, amit tett, a KB utasítására tette: *„Mindezen jelentős hiányosságok és baklövések ellenére a munkámban, meg kell mondanom, hogy a KB mindennapi irányítása mellett (kiemelés tőlem – A. Ny.) – az NKVD derekasan pusztította az ellenséget”.*

Jezsov elmozdítását és helyére Lavrentyij Berija kinevezését követően az NKVD apparátusába új munkatársak kerültek, így az SZK(b)P KB vezető pártszerveinek osztályáról is, amelyet valaha Jezsov irányított. A végrehajtókat cserélték, de a hatalom mechanizmusa változatlan maradt.

Repressziók és kiváltságok

A kollektív felelősség és a „kéz kezét most”-elv rendszere, mely nem csupán a politbüro tagjait, de az SZK(b)P KB tagjait és tagjelöltjeit is összekötötte, elég részletesen ki volt dolgozva. A politbüro dokumentumainak sora bizonyítja ezt ékesszólóan. Idézek az egyikből:

„Az SZK(b)P KB tagjai és tagjelöltjei szavazására bocsátani a következő javaslatot.

A megcáfolhatatlan tények alapján az SZK(b)P KB tagjainak sorából törölni, és mint a nép ellenségeit letartóztatni ... (később felsorolja a neveket – A. Ny.) Mindezek a személyek bűnösnek vallották magukat. A KB politbüroja kéri jóváhagyni a megnevezett személyek kizárását az SZK(b)P KB-ből és letartóztatásukat”.

A vizsgálat anyagait nem mellékeltek. A párt vezetésének feltétel nélkül hinni kellett, függetlenül attól, hogy a következő ülés idejére közülük valaki szintén a „nép ellenségei”-nek a listájára került.

A „nép ellenségei” eltávolításának kampányával szorosan összefüggőnek bizonyult a kiváltságok problémája is. A politbüro jegyzőkönyvei érdekes részletekkel egészítik ki a párt- és tanácsfunkcionáriusok felső körei javakhoz juttatásának koncepcióját.

Íme, a SZU Népbiztosok Tanácsa és az SZK(b)P KB 1938. február 9-i rendelete – A felelős vezetők dácsáiról”. A rendelet a letartóztatott „nép ellenségei”-nek kompromittálásával kezdődik, köztük van a politbüro tagja, Rudzutak, a KB-tag Rosenholz (a külkereskedelem népbiztosa), Antypov (a tanácsellenőrzési bizottság elnöke), Jagoda (egykori belügyi népbiztos) és mások is. De nem elég hogy „összeesküvők”, mondja a rendelet, hanem még „15–20 és annál több szobás dácsa-palotákat építettek maguknak, ahol fényűző életmódot folytattak és tékoztak a nép vagyonát, demonstrálva ezzel életvitelük teljes züllöttségét és elfajzását”. Később mindazonáltal kiderül, hogy nem csak a nép ellenségei óhajtottak dácsa-palotákat maguknak, de „az ilyen dácsa-paloták birtoklásának a vágya még mindig él, sőt, még erősödik is a vezető tanácsdolgozók egyes köreiből”. Mi lesz most? A pártvezetés természetesen megérti, hogy a magántulajdonosi ösztönöket elfojtani nem lehet, sőt bizonyos mértékben bátorítja is azokat a kiváltságok bonyolult rendszere révén. Ezért más útra tér, nevezetesen: normákat állít fel ezeknek a bolsevik világnézetnek ellentmondó ösztönöknek a kielégítésére. A következő korlátozásokat vezeti be: a dácsa maximális mérete családos vezető funkcionáriusok esetében 7–8 közepes nagyságú szoba, s az egyedülállóknál 4–5 szoba. S az ezt a normát meghaladó nagyságú dácsákat átadják a SZU Népbiztosok Tanácsának, hogy üdülőket alakítson ki a vezető munkatársak számára.

Jezsov elbocsátása nem mentesítette az NKVD-t a pártelit gondos megfigyelésének kötelezettsége alól, az még szorosabb lett. A SZU Népbiztosok Tanácsa és az SZK(b)P KB rendelete értelmében, melyet a politbüro hagyott jóvá, 1939. július 1-től a Kreml „Szanupra” ebédlője, ahová a kommunista párt magas rangú tisztviselői és családjaik voltak beosztva, átkerül a NKVD hatáskörébe, éppen úgy, mint a „Szaszni” és a „Barviha” nevű Kreml-üdülők. Egy különleges bizottságot neveztek ki az asztalhoz jutók keretének felülvizsgálására (számukat 400-ra csökkentették). A bizottságba tartoztak: A. Poszkrjebisev (Sztálin titkárságának vezetője), M. Skirjatov (a pártellenőrzési bizottság elnöke), Ny. Vlaszik (Sztálin testőrségének parancsnoka) és egy bizonyos Hlomov (feltehetőleg gazdasági munkatárs). A szerencsések, akik a 400-ba bekerültek, napi étkeztetést kaptak, mely teljesen elegendő volt az egész családnak, jelentéktelen összeg – napi 12 rubel, azaz havi kevesebb, mint 400 rubel – fejében. Összehasonlításképp: a népbiztos havi illetménye akkor 1500–2000 rubelt tett ki.

Az állami adományokból a politbüro szintű „feltáplálja” a szovjet ideológiát kiszolgáló művészeket és tudósokat is. A „Lenin 1918-ban” című film rendezőjének, M. Rommnak 100 000 rubelt fizettek ki, az operatőr Volcseknek 30 ezret; a „Scorsz” című filmért a rendezőt, A. Dovzsenkot szintén 100 ezer rubellel jutalmazták, operatőrét, Jekeljcsiket 30 ezerrel. Sz. Jutkevics „A puskás ember” című filmért 75 ezret, Maszlov operatőr 25 ezret kapott. Scsukin színész – Lenin szerepének alakítója – 20 ezret.

Mérlegelik, és külföldi gyógykezelésre valuta rendelkezésre bocsátásával kiutazási engedélyt adnak a rendező Sztanyiszlavszkijnak, feleségének és orvosának, Nyemirovics-Dancsenkónak s feleségének, valamint Kacsalov, Moszkvin, Leonyidov színészeknek is.

A politbüro ülésein (vagy tagjai közti körkérdés útján) megvizsgált problémák köre felettébb változatos – a halálos ítéletek jóváhagyásától, mondjuk, az őszi szántás eredményeinek összegzéséig terjed. A politbüro gondoskodik mindenről, és – természetesen – minden nélkülözhetetlen emberről. Például, lehetségesnek tartja, hogy E. Tarle professzort a SZU Tudományos Akadémiájának tagjai közé felvegyék. És Tarle professzor akadémikus lesz...

* * *

Így tehát a valaha létező pártok leghatalmasabbikának egykor titkos és szigorúan titkos archívumai megnyílnak. Könnyű elképzelnem, hogy ennek kapcsán a Szovjetunió történetének kutatói közül távolról sem mindenki érez maradéktalan örömet. Hiszen a titkosság alól felszabadított dokumentumok az ország, a kommunista párt és a szocializmus történetének nem egy hamis koncepcióját rombolják le. Sok ember élete ment rá arra, hogy ezeket a dokumentumokat hitelesítse. De, hála Istennek, mindez már a múlté. A múlté?!

Jezsov kérvénye a belügyi népbiztosi teendők alóli felmentésére

Az SZK(b)P KB politbürojának

Sztálin et.-nak

szig. bizalmas

Kérem az SZK(b) KB-t, mentsen fel a SZU belügyi népbiztosának munkája alól, a következő okok miatt:

1. 1937. november 19-én, amikor a politbüro megvitatta az UNKVD Ivanovi területe vezetőjének, Zsuravljov et.-nak a beadványát, az abban ismertett tények egészükben igaznak bizonyultak. A legfontosabb, amiért én viselem a felelősséget, az, hogy Zsuravljov et., amint az a beadványból kitűnik, előre figyelmeztetett Litvin, Radzivilovszkij és az NKVD más felelős vezetőinek gyanús viselkedésére, akik megpróbálták eltussolni a nép ellenségei közül egyesek ügyeit, s akik a szovjetellenes összeesküvésben maguk is kapcsolatban álltak velük.

Egyebek közt különösen fontos volt Zsuravljov et. jelentése Litvin gyanús viselkedéséről, mellyel mindenképpen akadályozta Posztisev leleplezését, akivel kapcsolatban állt az összeesküvő tevékenységben.

Világos, hogy ha én a kellő bolsevik figyelmet fordítottam volna Zsuravljov et. figyelmeztetésének élességére is, a nép ellensége, Litvin és más gazemberek szintén réges-rég lelepleződtek volna, és nem töltötték volna be a legfeljebb állásokat az NKVD-ben.

2. Zsuravljov jelentésének a politbüro ülésén való megvitatása alkalmával feltárultak más, teljességgel megengedhetetlen hiányosságok az NKVD szerveinek operatív munkájában.

A hírszerzés fő mozgatóereje – az ügynöki-információs munka nagyon rosszul felépítettnek bizonyult. A külföldi hírszerzést lényegében újra meg kell teremteni, mivel az INO-t kémekkel mocskolták be, akik közül sokan külföldi rezidensek voltak, s a külföldi hírszerzések által odahelyezett ügynökséggel működtek együtt.

A vizsgálati munka szintén egy sor komoly hiányosságot szenved. A lényeg itt az, hogy a vizsgálatot a legfontosabb foglyok ügyében az NKVD még le nem leplezett összeesküvői folytatták, akik ily módon többnyire nem göngyölítették fel az ügyet, elfojtották azt rögtön az elején, s ami mindennél fontosabb, fedezték a KB munkatársai közt lévő cinkosaikat.

Az NKVD legelhanyagoltabb részének a káderosztály bizonyult. Ahelyett, hogy figyelembe vettem volna az NKVD-n belüli összeesküvőknek és a velük kapcsolatban álló külföldi hírszerzésnek minimum tíz év alatt sikerült embereket toborozni nemcsak a KB felső rétegéből, de a középsőből és az alsóbb szinten lévő munkatársak egy részéből is, megnyugodtam abban, hogy szétromboltam a felső réteget és a középső leginkább kompromittált munkatársainak egy részét is. Sokan a nemrég előléptetettek közül, amint az most kiderül, szintén kémek és összeesküvők.

3. A legsúlyosabb mulasztásnak részemről a KB és a politbüro tagjai testőrségének osztályán azóta már tisztázódott helyzet tűnik.

Először: jelentős számú le nem leplezett összeesküvő és még Pauker-idejében besorozódott ember maradt ott.

Másodszor: a Paukert felváltó, később magát agyonlövő Kurszkij és a most letartóztatott Dagin szintén összeesküvőknek bizonyultak, s nem keveset helyeztek el saját embereik közül a testőrségnél.

A testőrség két utolsó parancsnokának hittem, mint tisztességes embereknek. Tévedtem, és ezért viselnem kell a felelősséget. Egyéb hiányosságok egész sorát nem említve – ilyen az operatív-csekista tevékenység általános helyzete a népbiztosságon.

Nem hozom fel az objektív tényezőket, melyek a legjobb esetben magyarázhatják valamivel a rossz munkát, csak az én személyes bűnömre mint a népbiztosság vezetőjének bűnére térhetek ki.

Először. Teljesen nyilvánvaló, hogy nem boldogultam az ilyen fontos és felelős népbiztosság munkájával, s a leginkább sokrétű hírszerző tevékenységet összességében nem fogtam át.

Bűnöm abban áll, hogy nem vettem fel idejében ezt a kérdést teljes élességében, bosevik módon az SZK(b)P KB előtt.

Másodszor. Bűnöm abban áll, hogy látván a legnagyobb hiányosságok sorát a munkában, mi több, még bírálván is ezeket nálunk a népbiztosságon, nem vettem fel ezeket a problémákat az SZK(b)P KB előtt.

Beértem egyes szemrehányásokkal, elkendőztem a hibákat, egyedül vergődtem, megkísérelvén rendbe hozni a dolgot. Nehezen jött rendbe – akkor idegeskedtem.

Harmadszor. Bűnöm abban áll, hogy gyakran öncélúan fogtam hozzá a káderek elhelyezéséhez. Sok esetben, politikailag nem bízva a munkatársban, ügyét letartóztatással odáztam el, kivártam, amíg a helyére egy másikat

választanak. Épp ezen öncélú okok miatt számos munkatársam megítélésében tévedtem, felelős posztra ajánlottam őket, s most lelepleződtek mint kémek.

Negyedszer. Bűnöm abban áll, hogy a csekista számára teljesen megengedhetetlen hanyagságot tanúsítottam a KB és a politbüro tagjai testőrségének határozott megtisztítása ügyében. Különösen megengedhetetlen volt ez a hanyagság a kremlbeli összeesküvők letartóztatásának halogatásában (Brjuhanov és mások).

Ötödször. Bűnöm abban áll, hogy kételkedvén olyan emberek politikai tisztességében, mint az UNKVD DVK egykori vezetője, az áruló Ljuskov és az utolsó időben az Ukrán SZSZR belügyi népbiztosa, az áruló Uszpenszkij, a csekista óvatosság elégséges intézkedéseit nem tettem meg, s ezzel lehetőséget adtam Ljuskovnak, hogy Japánba távozzék, és Uszpenszkijnek – akinek felkutatása folyamatban van – egyelőre nem ismeretes, hová.

Mindez együttvéve lehetlenné teszi további munkámat az NKVD-ben.

Ismételten kérem felmentésemet a SZU belügyi népbiztosának munkája alól.

Munkám mindezen jelentős hiányosságai és baklövései ellenére meg kell mondanom, hogy a KB mindennapi irányítása mellett – az NKVD derekasan pusztította az ellenséget.

Bolsevik szavamat és kötelezettségvállalásomat adom az SZK(b)P KB előtt és Sztálin et. előtt, hogy mindezeket a tanulságokat további munkám során figyelembe veszem, hibáimat számon tartom, s azokat kijavítom bármely területen, ahol a KB szükségesnek tart hasznosítani – a bizalmára méltó leszek.

1938. november 23.

Jezsov

(Fordította: **BELÁNYI GYÖRGY**)